

Livskunskap och värdegrund

Tema: Det viktiga ledarskapet i skolan

I en ledare i Dagens Nyheter publicerad 2018.03.20 skriver David Brooks om skolledarens betydelse för skolframgång. Han beskriver bland annat hur Chicago lyckats lyfta sina skolor som förbättrat sina resultat i de nationella proven (åk 3-8) snabbare än något annat skolområde i landet. Några förklaringar till denna positiva skolutveckling, som lyfts fram, är en stark medborgaranda, forskningsstöd från universitetet i Chicago, en tradition av lysande ledarskap i skolorna och borgmästarens superenergiska driv. Utan en stark rektor räcker strukturella förändringar och ökad lärarkvalitet inte långt.

Brooks skriver i sin ledare: *Vad gör rektorer? De bygger en kultur. Forskare från McKinsey studerade provresultat från en halv miljon studenter i 72 länder. De fann att elevernas attityder var dubbelt så bra för att förutsäga provresultat jämfört med hemmiljö och demografi. Vad tycker eleverna om den undervisning de får? Hur ser de på motivation? Har de en tillväxtattityd när de tänker på sin egen utveckling?*

Dessa attityder påverkas både kraftigt och subtilt av skolans kultur, av den tillämpade liturgi som styr skoldagen: ritualerna för att välkomna nya medlemmar i gemenskapen, vad man sätter på väggarna för att illustrera gällande värderingar, maktfördelningen i gruppen, hur man hyllar framgångar och kvaliteten i förtroendefulla relationer. (...).

Forskning antyder att det tar fem till sju år för en rektor att till fullo prägla sin skola, men de flesta rektorer blir utbrända och hoppar av efter fyra år eller tidigare. Chicago har en av de högsta procenten bland storstadsområden när det gäller rektorer som stannar kvar, 85 procent. De får stöd, vidareutbildning och självbestämmande. Rektorer som sköter sin skola väl under ett par år i rad befrias från dagliga kontroller från centralt håll.

Men den stora grejen är förvandlingen av rollen. Rektorer brukade vara administratörer och mellanchefer som håller i budgeten, disciplinen och schemalagningen. Målet var att vara stark och beslutsam.

Dagens framgångsrika rektorer står i skolans port på morgnarna och hälsar föräldrar och elever välkomna. Av den där studien från Minnesota och Toronto framgår att lyckade rektorer gör 20 till 60 spontana klassrumsbesök i veckan.

Hjälp oss att påverka!

Vi vill skapa utrymme för debatt och utveckling av "life skills" och socialt emotionellt lärande. Som medlem får du bland annat fyra nyhetsbrev "Livskunskap och värdegrund" om året och möjlighet att vid olika träffar nätverka med andra livskunskapare.

Du betalar 200 kr till bankgiro 509-8298. Ange namn, e-post och tfn (eller maila uppgifterna separat).

Kontakta oss

Forum Livskunskap
info@forumlivskunskap.se

Webbadress:
www.forumlivskunskap.se

Ordf. Mona Lodén
mona.loden@comhem.se

Utdrag ur f.d. rektor vid Ellagårdsskolan i Täby, Birgitta Ekmarks öppna brev till Jan Björklund 2013.

Det är inte lärarnas fel att inte alla lärare har förmågan att leva upp till den idealbild som du, och även jag, vill se. Jag anser att det beror på en allvarlig brist i lärarutbildningen, nämligen avsaknad av utbildning och framför allt träning i emotionell och social kompetens. Jag som skriver detta har varit rektor i grundskolan i nästan trettio år. (...) Efter alla år som rektor vet jag att tyvärr allt för många som arbetar i skolan inte har förmågan att ta eleverna på ett sätt som skapar tillit till de vuxna. Att dålig självkänsla hos vuxna gör att de inte heller kan bidra till en god självkänsla hos sina elever. Idag finns det väl beprövade metoder och hjälpmedel att utveckla emotionell- och social kompetens hos såväl vuxna som barn. Det är viktigt att vi tar vara på dessa möjligheter och ger våra barn ett bättre liv idag och i framtiden. Alla, såväl barn som vuxna, har glädje av att i grupp öva upp sin emotionella- och sociala kompetens. Detta oberoende av var på skalan i denna kompetens som man befinner sig. Den emotionella och sociala kompetensens betydelse för individen har under de senaste åren uppmärksammats på vissa högskolor med lärarutbildning, men borde vara självklar i all lärarutbildning och fortbildning.

Brevet fortsätter i marginalspalten sid 3.

Kontinuitet i skolans ledarskap

Konsultbyrån McKinsey & Co har i sin rapport från 2010 (*How the World's Most Improved School Systems Keep Getting Better—a report that examines 20 systems in action*) sammanställt erfarenheterna från framgångsrik skolutveckling i 20 olika skolsystem i såväl rika som fattiga länder. För att uppnå en långsiktigt hållbar förbättring av skolsystemen lyfter man fram betydelsen av breda politiska överenskommelser och kontinuitet i det administrativa ledarskapet för skolan.

Kontinuitet i ledarskapet skapar förutsättningar också för kontinuitet avseende prioriteringar på skolans område. Övergången mellan olika ledare måste vara så mjuk som möjligt för att inte påverka förändringsprocessen negativt. I McKinseys rapport konstateras att den bästa kontinuiteten i ledarskapet skapas då det pågår ett kontinuerligt arbete med ledarutveckling inom organisationen. Som exempel nämner man Singapore där det pågår ett kontinuerligt arbete att upptäcka blivande ledare i lärarkåren. Man försöker att tidigt upptäcka lärare med potential att bli rektorer och erbjuda dem fortbildning i ledarskap.

Som ett exempel från vårt eget land återges i marginalspalterna på sid 2 och 3 f.d. rektor Birgitta Ekmarks öppna brev till dåvarande utbildningsminister Jan Björklund om hur hon initierat en omfattande satsning på emotionell- och social kompetens på Ellagårdsskolan i Täby. Med en större kontinuitet i ledarskapet hade Birgittas satsning på lärarfortbildning och metodutveckling kunnat drivas vidare och ytterligare utvecklas.

Glöm inte lärarledarskapet

Ett gott ledarskap hos skolledning- en påverkar i allra högsta grad såväl lärare och elever men vi får inte glömma att också lärarna måste få tillfälle att utveckla sitt ledarskap. De är ju ledare under varenda lektion för oftast stora arbetsgrupper av elever. I skolvardagen behöver lärare kunskap om hur man leder en arbetsgrupp mot uppställda kunskapsmål, konflikthantering och förmågan att se sin undervisning genom elevernas ögon (John Hattie). Det borde vara en central och självklar del i såväl lärarutbildningen som i fortbildningsinsatser för lärare.

Birgitta Ekmark, f.d. rektor

Ohälsa, en fråga om moral enligt skolböckerna

Två forskare, Claes Malmberg professor i naturvetenskapernas didaktik och Anders Urbas universitetslektor i statsvetenskap, vid högskolan i Halmstad har undersökt högstadiets läroböcker med fokus på hur böckerna tar upp hälsa. Studien visar att läroböckerna i hög utsträckning behandlar hälsofrågor utifrån ett individuellt perspektiv. Istället för att se ohälsfrågor utifrån ett samhällsperspektiv är läroböckernas budskap att eleverna själva har ansvaret för sin psykiska hälsa, eventuella övervikt eller fetma genom att exempelvis ägna sig åt yoga, meditation och äta långsamma kolhydrater.

Visst har varje människa ett personligt ansvar för sina levnadsvanor och det är viktigt att var och en har kunskaper om vikten av att motionera, äta rätt och att få tillräckligt med sömn. Men genom att helt bortse från mer strukturella faktorer på samhällsnivå riskerar man att eliminera hälsa till en fråga om moral hos den enskilda eleven. Denna "avpolitisering" av hälsofrågor bidrar också till en "avdemokratisering". Unga berövas möjligheter att tillsammans agera politiskt mot ohälsa genom exempelvis krav på sockerskatt, nyttigare mat i skolbispisningen, en bättre psykosocial arbetsmiljö i skolan och tillgänglighetsbegränsande insatser mot tobak och alkohol.

Anders Urbas sammanfattar:

"Budskapet blir: så här är samhället – du kan inte förändra det, men du kan anpassa dig själv så att du passar in"

I en efterföljande studie vänder sig forskarna direkt till lärare med frågor om vilket undervisningsmaterial de faktiskt använder sig av i hälsoundervisningen.

Källa: Forskning.se (<https://www.forskning.se/author/hogskolan-i-halmstad/>)

Missförstånd om skolans värdegrundsarbete?

Fil.dr. John Steinberg, som bland annat skrivit boken "Befria Lärarna", menar i Lärarnas tidning (16 april) att det finns flera "grova missförstånd" kring hur man ska arbeta med värdegrundsfrågor i skolan.

För det första menar han att det finns en övertro på att diskussioner om attityder automatiskt leder till ändrat beteende.

Det andra missförståndet är när värderingar blir "relativistiska". Vår demokrati vilar på vissa bestämda normer och dessa är ingenting man kan diskutera. Man kan till exempel inte "välja bort" respekten för olikheter. Det tredje missförståndet är, enligt Steinberg, att värderingsövningar är till för att förbättra samarbete i en grupp. Värderingsövningar kan vara viktiga och meningsfulla i exempelvis retorikträning. Men det är framför allt skolans (och föräldrars) envisa insisterande på ett visst värdegrundsrelaterat beteende, till exempel respekten för olikheter, som kan resultera i förändrade beteenden hos eleverna.

Avslutningsvis tillägger Steinberg att skolutveckling och samhällsutveckling är mer komplicerat än att ägna ett par lektioner i veckan åt värderingsövningar med efterföljande diskussion!

(Källa: Lärarnas tidning 16 april 2018)

Forts från sid 2:

Mitt budskap till dig är därför att du, om du inte redan gjort det, tar del av den kunskap som finns. Jag är fast övertygad om att det är en viktig komponent som måste till för att vi ska få världens bästa skola. I Ellagårdsskolan i Täby, där jag var rektor 1992-2002, lät jag utbilda både mig själv och samtlig personal i emotionell och social kompetens. Utbildningen påbörjades 1997 med ett flertal utbildningstillfällen och har sedan dess följts upp varje år. Vid varje utbildningstillfälle varvades teori med övningar i grupp. Övningar som vi sedan kunde använda med våra elever. Och detta gjorde skillnad! Klimatet på skolan uppmärksammades av besökare. De berömde det sätt vi bemötte varandra, såväl barn som vuxna. Mobbningen upphörde. De äldre barnen lärde sig att hantera sina konflikter och lektionstid behövde inte tas i anspråk för att lösa ordningsfrågor och bråk som uppstått under rasten. Arbetsklimatet blev bättre för både elever och lärare och en ömsesidig respekt och tillit elever och vuxna växte fram.

(Mer om detta berättar Birgitta Ekmark i antologierna "Den helande länken i barn och ungdomars uppväxt" JL. Utbildning.2010 samt "Livskunskap i skolan. Rösterna från klassrum och samhälle", Seveus 2011.)

Emotionell intelligens, EQ

För att underlätta förståelsen av emotionell intelligens, konstruerade psykologen Bodil Wennberg EQ - trappan som är en tydlig pedagogisk infallsvinkel för att se på sig själv- barn och vuxen - i mellanmänniskliga processer i skolan och på andra arbetsplatser.

EQ- trappan fungerar som en grundstomme i arbetet med EQ i skolan för sin tydlighets skull. Trappan har fem nivåer och karakteriseras enligt följande:

Självkänedom, att kunna identifiera sina egna känslor när de uppstår.

Empati, att uppfatta, tolka och respektera andra människors känslor.

Ansvar och konsekvens, att kunna ta ansvar för vad jag säger och gör.

Kommunikation och förhållningssätt, att skapa och bevara goda relationer.

De här punkterna leder fram till;

Konflikthantering, som handlar om att lösa vardagliga konflikter och problem

Bortsett från i hemmet, är det i förskola och skola som man har störst möjlighet att träna dessa förmågor för hur vi ska umgås med varandra (för de måste tränas och tränas igen!) Men hemmen ser olika ut, så förskola och skola är betydelsefulla!

Kommunikation och förhållningssätt

I detta nummer av Nätverksmagasinet har vi kommit fram till **Kommunikation och förhållningssätt**. Nedan vill jag citera Birgitta Ekmark när hon skriver om **EQ-mässigt förhållningssätt**:

Ta ansvar för dina känslor.

Jag känner mig trött och irriterad.
Inte: Du gör mig galen!

Undvik värderande omdömen om varandras känslor.

Säg till exempel inte till någon: Du är lat, slarvig, duktig m.m.
När Du berömmar eller kritiserar, beskriv vad din partner eller ditt barn gör och hur Du själv blir påverkad av det.
Använd "Jag-budskap".

Lyssna och visa respekt för andras känslor.

Om till exempel någon är ledsen, försök då inte att trösta. Det räcker med att bara finnas där.
(Du kan ev. bara säga: "Jag ser att du är ledsen").

Värdera inte andras tankar, känslor och åsikter utan lyssna till vad andra har att säga.

Du behöver inte kommentera, visa bara att du har hört.
Alla har rätt att känna vad som helst, men man får inte säga eller göra vad som helst.

Använd "hur-frågor" istället för "varför-frågor"

Hur tänker Du? Hur känner Du?

Var tydlig med vad du vill.

Säg inte efteråt "Det borde du ha förstått".

Visa tillit.

Svartsjuka befrämjar till exempel inte en bra relation. Svartsjuka bottnar oftast i dålig självkänsla. Det finns hjälp att få för att stärka sin dåliga självkänsla.

Gör dig aldrig rolig på din partners, ditt barns eller någon annans bekostnad.

Berätta till exempel inte om något ditt barn eller din partner gjort som får dem att framstå i en löjlig dager.

Dessa fyra steg i EQ- trappan, som jag talat om hitintills, innehåller många olika övningar vart och ett.

Tillsammans leder de fram till det femte och sista steget:

Konflikthantering, som handlar om att lösa vardagliga konflikter och problem.

Mona Lodén
/Ordf/

Ny styrelse för föreningen Forum Livskunskap – för socialt och emotionellt lärande

Vid årsmötet i februari 2018 fick föreningens styrelse följande sammansättning:

Ordförande: Mona Lodén

Vice ordförande: Stig Zandrén

Kassör: Claes Nordén

Ledamöter: Camilla Carlberg och Bengt Sundbaum

Presentation av Stig Zandrén, ny vice ordf.

Som ny ledamot och vice ordförande i Forum Livskunskaps styrelse vill jag här kort presentera mig själv och mitt engagemang för livskunskapsfrågorna.

Jag växte upp under gynnsamma förhållanden i en borgerlig familj i Bromma. Mitt vuxenblivande fick en kick av ett stipendieår på en amerikansk internatskola. Denna erfarenhet av utbildning och uppföstran gjorde mig lite skeptisk till min svenska skola och fick mig att avsluta grundstudierna med studentexamen på Hermods. Därefter blev det civilingenjörsexamen/teknisk fysik på Chalmers och lite företags ekonomi. I Göteborg blev det också 27 års äktenskap med två söner och nu fyra barnbarn.

Fram till för några år sedan var jag verksam som organisationskonsult i svenskt näringsliv, inledningsvis med fokus på logistik ('supply chain management') och senare också som rådgivare och handledare inom team- och ledarutveckling. Under de senaste 10 åren har jag successivt gått vidare med att skriva om mina erfarenheter och insikter, bl a i böckerna *Ledning sökes* (2012), *Beyond Self* (2017) och *Leading Self* (2018)

I samband med en 'mitt-i-livet-kris', vidareutbildning och personlig utveckling kom jag i kontakt med teori och praktik om hur vi människor fungerar – dels som just människor och dels i samverkan med andra i grupper och organisationer. Jag medverkade i lanseringen i Sverige av 'The Human Element' (THE), en modell för personlig utveckling, samarbete och ledarskap. Ett grundantagande i THE är att människors förmåga att hantera sin självkänsla är avgörande för hur bra vi själva och våra organisationer mår och fungerar – 'the bottom line'.

Dessa för mig relativt sena livsinsikter, speciellt om självkänslans betydelse, har lett mig till engagemang för att få kommande generationer att nå värdefulla personliga insikter tidigare i livet. Som ledare för fredsorganisationen PeaceQuest International kom jag i kontakt med ungdomar och deras intresse för social och emotionell utveckling. Detta ledde mig vidare i olika försök att inspirera politiker och skolans institutioner till fokus på, och initiativ till, mer och bättre social och emotionell träning i skolan, bl a via föreningen Retorikkollegiet och Riksföreningen EQ. Mitt styrelseuppdrag i Forum Livskunskap ser jag som en fortsättning av detta arbete.

Jag tror att skolan behöver mer gott ledarskap, men också mer motivation bland all personal – och därigenom av alla elever - till förhållningssätt i vardagen baserade på skolans uttalade värdegrund. Speciellt imponerad har jag blivit av Birgitta Ekmarks långsiktiga arbete med EQ-trappan i Ellagårdsskolan i Täby. Här gick den löpande undervisningen och värdegrunden hand i hand. Hennes klokskap och insats framstår som en god modell för skolledarskap, väl värd att inspirera många fler skolledare. I detta och senare nummer av Nätverksbladet återkommer vi med detta och fler exempel på hur ledarskap och motivation i skolan kan utvecklas och stärkas.

Rädsla eller kärlek. Ditt vägval!

Detta påstående utvecklade Jackie Bergman i sin bok med samma titel. Huvudtanken är att människan har två grundkänslor – rädsla och kärlek. Alla andra känslor kan härledas till någon av dessa två. Med en större medvetenhet om hur kärlek och rädsla påverkar oss kan vi undvika onödigt lidande och i stället njuta av livet. Jackie Bergman levde själv efter detta budskap under stora delar av sitt vuxna liv och menade att det är en inre kompass, som både visar vägen i livet och påverkar upplevelsen av resan. Om vi följer vår inre kompass är det i stort sett omöjligt att gå vilse. Vår kropp och vårt samvete vet vad som är vår egen sanning. Att stå kvar vid sin sanning stärker intuitionen och får oss att bli mer lyhörda för våra inre signaler.

Rädsla är lätt att beskriva och lätt att genomskåda. Den kan enligt Jackie bara upplevas vid två tillfällen: när man förlorar det man har eller tror att man inte kommer att få det man vill ha och gör motstånd mot dessa upplevelser. Den vanligaste formen av rädsla är enligt Jackie avstängdhet, det vill säga att vi stänger av känslorna, när vi inte orkar med mer smärta eller inte vet hur vi ska hantera den. Rädsla kan också beskrivas som brist på kärlek. Den som styrs av rädsla har tappat kontakten med kärleken.

Jackie menade att det finns fyra olika vägar att öka sin förmåga till kärlek: yoga, terapi, mental förståelse och andlig träning. Oavsett vilken väg man väljer är det bra att då och då ställa sig frågan:

Vad styr min motivation och strategi just nu, rädslan eller kärleken?

Jackie Bergman publicerade sin bok 2009 – några år innan han drabbades av en hjärntumör, som ändade hans 63-åriga liv i juli 2014. Jackie var under 30 år verksam som civilingenjör och projektledare inom energi- och kraftindustrin. Han valde att sadla om, studerade psykologi och filosofi och började aktivt verka för 'Ledarskap för det hållbara samhället' – titeln på hans DVD om ekonomisk, social och ekologisk hållbarhet.

Jackie var en god vän till mig. Hans entusiasm och drivkraft gjorde ett mycket starkt intryck. Vi fann varandra i vår tekniska bakgrund men också i protesten mot vinstdriven miljöförstöring och i viljan att verka för ett som vi uppfattade nödvändigt paradigmskifte. Starka och i viktiga sammanhang ofta undertryckta känslor av rädsla och kärlek var för oss båda en uppenbar förklaring till dolda krafter i oss själva, i våra organisationer och i samhället. Därför är det angeläget för mig att förvalta och föra Jackie's tankar vidare.

Mer om Rädsla eller Kärlek finns att läsa på Jackie's hemsida www.radsaellerkarlek.se vilken på hans egen begäran kommer vara tillgänglig fram till 2024.

/Stig Zandrén

Referenser:

Jackie Bergman, *Rädsla eller Kärlek – Ditt vägval*, Bergman Ledning och Utveckling, 2009

Ann-Sofie Klingstedt, *Följ din inte compass*, Free nr 158, maj/juni 2010.

Jackie Bergman, *Ledarskap för det hållbara samhället – Rädsla eller Kärlek*, DVD, 2011

Ordet är fritt

Ett hiv/aids-förebyggande projekt, Operation Närskydd, under 1990-talet syftade till att militära befäl i egenskap av manliga förebilder skulle prata sex- och samlevnad och kondomanvändning med de värnpliktiga.

Det gick trögt.

Befälen tyckte att förbandssköterskan skötte det mycket bättre än de.

Vändningen kom vid en utbildningsdag för befälen då befälhavaren för "milo nord" talade om det militära ledarskapet. Han sade: "Chefskapet tilldelas man uppifrån, men ledarskapet växer fram underifrån ur de värnpliktigas förtroende. Genom att visa att ni inte bara bryr er om "soldaten Johansson" utan att ni intresserar er för hela människan Johansson kan ni stärka ert ledarskap. En väg att visa att ni bryr er om människan bakom soldaten är att kunna prata med dem om känslor, relationer, sex- och samlevnad". Hans kloka ord betydde mer för projektet än alla konferenser och utbildningsdagar. Kanske fungerar denna ledarskapsfilosofi också i skolan?

/Bengt Sundbaum

Avgående ordförande i Forum Livskunskap—för socialt och emotionellt lärande

